

CESARE
PAVESE

ΤΟ
ΦΕΓΓΑΡΙ
ΚΑΙ ΟΙ
ΦΟΤΙΕΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΝΝΑ
ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΘ

ΕΝΑ

Υπάρχει ένας λόγος που γύρισα σε τούτο το χωριό, που γύρισα εδώ κι όχι στο Κανέλι, στο Μπαρμπαρέσκο ή στην Άλμπα. Πάντως δεν γεννήθηκα εδώ, αυτό είναι σχεδόν βέβαιο. Πού γεννήθηκα δεν ξέρω· δεν υπάρχει σε τούτα τα μέρη ούτε ένα σπίτι ούτε ένα κομμάτι γης ούτε οστά, για να μπορώ να πω: «Ορίστε, να τι ήμουνα προτού γεννηθώ». Δεν ξέρω αν προέρχομαι από το λόφο ή απ' την κοιλάδα, από τα δάση ή από κάποιο σπίτι με βεράντες. Το κορίτσι που με παράτησε στα σκαλάκια του καθεδρικού ναού της Άλμπα ίσως να μην προερχόταν καν από την επαρχία, ίσως να ήταν κόρη των αφεντάδων κάποιου αρχοντικού, ή μπορεί να μ' έφεραν εδώ μέσα σ' ένα κοφίνι του τρύγου δυο φτωχές γυναίκες από το Μοντιτσέλο, το Νέιβε ή –γιατί όχι;– κι από την Κραβαντσάνα. Ποιος μπορεί να πει από τι σάρκα είμαι φτιαγμένος; Γύρισα τον κόσμο αρκετά, ώστε να ξέρω πως όλες οι σάρκες καλές είναι και ισάξιες, όμως γι' αυτό ακριβώς ο άνθρωπος κοπιάζει και προσπαθεί να ριζώσει, ν' αποκτήσει γη και πατρίδα, για να μπορεί η σάρκα του ν' αξίζει και να βαστάξει λίγο περισσότερο από ένα απλό γύρισμα των εποχών.

Το ότι μεγάλωσα σε τούτο το χωριό το οφείλω –και πρέπει να τους ευχαριστήσω γι’ αυτό– στη Βιρτζίλια και στον Παντρίνο, που δεν υπάρχουν πια. Τους οφείλω ένα ευχαριστώ, έστω κι αν με πήραν και με μεγάλωσαν μόνο και μόνο γιατί το νοσοκομείο της Αλεσάντρια τους έκοβε μηνιαίο. Πάνω σε τούτους τους λόφους, πριν από σαράντα χρόνια, υπήρχαν κάποιοι κακορίζικοι που, για να δούνε ένα ασημένιο σκούδο στην τσέπη, φορτώνονταν ένα μπάσταρδο από το νοσοκομείο, πέρα απ’ τα παιδιά που είχαν ήδη. Άλλος έπαιρνε ένα κοριτσάκι, για να μπορεί μετά να το ‘χει δούλα στις προσταγές του. Η Βιρτζίλια προτίμησε εμένα, μιας κι από κόρες είχε ήδη δύο. Όταν θα μεγάλωνα λίγο, σχεδίαζαν να βουλευτούν σ’ ένα μεγάλο υποστατικό, να δουλεύουνε όλοι και να καλοπερνάνε. Ο Παντρίνο είχε τότε την καλύβα της Γκαμινέλα –δυο δωμάτια κι ένα στάβλο–, την κασιόκα και την πλαγιά με τις φουντουκιές. Εγώ μεγάλωσα μαζί με τα κορίτσια, κλέβαμε την πολέντα, το χυλό από καλαμποκάλευρο, και κοιμόμασταν στο ίδιο αχυρόστρωμα. Η Αντζολίνα, η μεγαλύτερη, με περνούσε ένα χρόνο. Πάνω που έγινα δέκα χρονών, το χειμώνα που πέθανε η Βιρτζίλια, έμαθα τυχαία πως δεν ήμουν αδελφός της. Από το χειμώνα εκείνο, η μυαλωμένη Αντζολίνα αναγκάστηκε να πάψει να σεργιανίζει μαζί μας στην όχθη του ποταμού και στα δάση· φρόντιζε το σπίτι, έφτιαχνε ψωμί και αγελαδινό τυρί, πήγαινε εκείνη στην κοινότητα να πάρει το επίδομα για μένα· εγώ καυχιόμουνα στην Τζούλια πως άξιζα πέντε λιρέτες, της έλεγα πως εκείνη δεν άξιζε μία και ρωτούσα τον Παντρίνο γιατί δεν παίρναμε κι άλλα μπάσταρδα.

Ήξερα πια πως ήμαστε φουκαράδες, γιατί μόνο οι φουκαράδες μεγαλώνουν τα νόθα του νοσοκομείου. Παλιότερα, όταν έτρεχα για το σχολείο κι άκουγα τους άλλους να με φωνάζουν μπάσταρδο, νόμιζα πως ήταν ένας χαρακτηρισμός, όπως δειλός ή αλήτης, και απαντούσα με στιχάκια. Όμως ήμουν κιόλας ολόκληρο παιδί, η κοινότητα δεν μας πλήρωνε πια το σκούδο, κι εγώ ακόμη δεν είχα καλοκατάλαβει πως το γεγονός ότι δεν ήμουν γιος του Παντρίνο και της Βιρτζιλία σήμαινε πως δεν είχα γεννηθεί στην Γκαμινέλα, δεν είχα φυτρώσει κάτω από τις φουντουκιές ούτε είχα βγει από το αυτί της κασίικας μας, όπως τα κορίτσια.

Τη χρονιά που γύρισα πρώτη φορά στο χωριό, ήρθα σχεδόν κρυφά να ξαναδώ τις φουντουκιές. Ο λόφος της Γκαμινέλα, μια μακριά πλαγιά όπου εναλλάσσονται αδιάκοπα αμπέλια και γκρεμοί, μια κατηφοριά τόσο απότομη, που αν σηκώσεις το κεφάλι δεν βλέπεις την κορφή –και κάπου στην κορφή υπάρχουν κι άλλα αμπέλια, κι άλλα δάση, κι άλλα μονοπάτια–, ήταν σαν ξεφλουδισμένος απ' το χειμώνα, έδειχνε τη γύμνια της γης και των κορμών. Τον έβλεπα καθαρά, γιγάντιο, στο στεγνό φως, να χαμηλώνει σκαλωτά προς το Κανέλι, εκεί όπου τελειώνει η κοιλάδα η δικιά μας. Από το δρομάκι που ακολουθεί τον ποταμό Μπέλμπο έφτασα στο κιγκλίδωμα του μικρού γεφυριού και στον καλαμιώνα. Είδα στο ύψωμα τον τοίχο της καλύβας με τις χοντρές, μαυρισμένες πέτρες, τη στρεβλωμένη συκιά, το κούφιο παραθυράκι, και συλλογίζομουν εκείνους τους τρομερούς χειμώνες. Όμως, τριγύρω, τα δέντρα και η γη είχαν αλλάξει· η συστάδα με τις φουντου-

κιές είχε εξαφανιστεί, είχε γίνει μια δράκα αραποσίτι. Από το στάβλο μουγκάνισε ένα βόδι και μες στην ψύχρα της βραδιάς ένιωσα τη μυρωδιά της κοπριάς. Όποιος λοιπόν έμενε τώρα στην καλύβα δεν ήταν πια τόσο κουρελής όσο εμείς. Πάντα περίμενα πως θα 'βλεπα κάτι τέτοιο, ή ακόμα και πως θα 'χε γκρεμιστεί η καλύβα· πολλές φορές είχα φανταστεί τον εαυτό μου στην κουπαστή του γεφυριού, ν' αναρωτιέμαι πώς είχα μπορέσει να περάσω τόσα χρόνια σ' εκείνη την τρύπα, σ' εκείνα τα λίγα μονοπάτια, σαλαμώντας την κατσίκα και ψάχνοντας για τα μήλα που είχαν κυλήσει ίσαμε κάτω στην όχθη, πεισμένος πως ο κόσμος τελειώνει στη στροφή, εκεί που ο δρόμος κρεμόταν πάνω απ' τον Μπέλμπο, σύρριζα στον γκρεμό. Όμως δεν το περίμενα να μην βρω πια φουντουκιές. Σήμαινε πως είχαν όλα τελειώσει. Η αλλαγή αυτή με αποθάρρυνε, σε σημείο που δεν φώναξα, δεν ζύγωσα στην αυλή. Κατάλαβα εκείνη τη στιγμή τι σημαίνει να μην έχεις γεννηθεί σ' έναν τόπο, να μην τον έχεις στο αίμα σου, να μην βρίσκεσαι ήδη μισοθαμμένος μαζί με τους γέρους, έτσι που να μη σε νοιάζει κι αν αλλάζουν οι σπορές. Φυσικά, είχαν απομείνει συστάδες από φουντουκιές στους λόφους, μπορούσα ακόμη ν' αναγνωρίσω τα λημέρια· εγώ ο ίδιος, αν ήμουνα ποτέ αφεντικό σ' εκείνη την πλαγιά, μπορεί και να την είχα κλαδέψει και να είχα σπείρει στάρι, ωστόσο τώρα μου έκανε μια εντύπωση ίδια με τα δωμάτια στην πόλη, που τα νοικιάζεις, ζεις μια μέρα ή και χρόνια, και μετά, όταν μετακομίζεις, μένουν άδεια καύκαλα, διαθέσιμα, νεκρά.

Πάλι καλά που εκείνο το βράδυ, γυρίζοντας την πλάτη στην Γκαμινέλα, είδα μπροστά μου το λόφο του Σάλτο, πίσω από τον Μπέλμπο, με τις κορυφογραμμές, με τα μεγάλα λιβάδια που χάνονταν στις κορφές. Και πιο κάτω, κι αυτή η πλαγιά ήταν γεμάτη αμπέλια γυμνά, που τα χώριζαν γκρεμοί. Οι συστάδες των δέντρων, τα μονοπάτια, τα σκόρπια υποστατικά ήταν όπως τα έβλεπα μέρα με τη μέρα, χρόνο με το χρόνο, καθισμένος στο πεζούλι πίσω από την καλύβα ή στην κουπαστή της γέφυρας. Ύστερα, όλα εκείνα τα χρόνια, μέχρι τη στράτευση, όταν ήμουνα υπηρέτης στο υποστατικό της Μόρα, στην εύφορη πεδιάδα πίσω από τον Μπέλμπο, και μετά, όταν ο Παντρίνο, αφού πούλησε το καλύβι της Γκαμινέλα, τα μάζεψε και πήγε μαζί με τις κόρες στο Κοσάνο, όλα εκείνα τα χρόνια έφτανε να σηκώσω τα μάτια από τα χωράφια, για να δω κάτω από τον ουρανό τ' αμπέλια του Σάλτο, που ακόμα κι αυτά αραιώναν κατηφορίζοντας προς το Κανέλι, προς την κατεύθυνση της σιδηροδρομικής γραμμής. Το σφύριγμα του τρένου, που νύχτα και μέρα έτρεχε κατά μήκος του Μπέλμπο, με έκανε να σκέφτομαι πράγματα θαυμαστά, σταθμούς και πόλεις.

Έτσι, αυτό το χωριό, όπου δεν γεννήθηκα, πίστευα για πολύ καιρό ότι ήταν όλος ο κόσμος. Τώρα που τον κόσμο τον είδα στ' αλήθεια και ξέρω πως είναι καμωμένος από πολλά μικρά χωριά, δεν ξέρω αν ως παιδί έκανα τόσο λάθος, τελικά. Γυρίζει ο άνθρωπος θάλασσες και στεριές, όπως οι νεαροί στον καιρό μου πήγαιναν στα πανηγύρια των γύρω χωριών και χόρευαν, έπιναν, δέρνονταν, έφερναν στο σπί-

τι τη σημαία, τρόπαιο της νίκης, και τα σπασμένα δάχτυλα. Καλλιεργείς σταφύλι και το πουλάς στο Κανέλι· μαζεύεις μανιτάρια, τρούφες, και τις στέλνεις στην Άλμπα. Ο Νούτο, ο φίλος μου από το Σάλτο, εφοδιάζει με βαρέλια και πρέσες για τα σταφύλια όλη την κοιλάδα ίσαμε το Κάμο. Τι πάει να πει αυτό; Ένα χωριό χρειάζεται, έστω και μόνο για να 'χεις την ικανοποίηση να φύγεις απ' αυτό. Ένα χωριό σημαίνει πως δεν είσαι μονάχος, πως ξέρεις ότι μέσα στον κόσμο, μέσα στα φυτά, μέσα στη γη, υπάρχει κάτι δικό σου, που ακόμα κι όταν εσύ δεν είσαι εκεί, αυτό μένει και σε περιμένει. Όμως δεν είναι εύκολο να βρεις ησυχία. Εδώ κι ένα χρόνο που το 'χω στο νου μου κι όποτε μπορώ το σκάω από τη Γένοβα και επιστρέφω, αυτό μου ξεγλιστράει. Αυτά τα πράγματα τα καταλαβαίνεις με τον καιρό και με την εμπειρία. Είναι δυνατόν, στα σαράντα μου, και μ' όλο τον κόσμο που είδαν τα μάτια μου, να μην ξέρω ακόμη τι είναι το χωριό μου;

Υπάρχει κάτι που δεν καταλαβαίνω. Εδώ όλοι έχουν την εντύπωση πως γύρισα πίσω για ν' αγοράσω σπίτι, και με φωνάζουνε Αμερικάνο, μου μοστράρουν τις θυγατέρες τους. Μιας κι όταν έφυγα δεν είχα ούτε όνομα καν, αυτό θα έπρεπε να μου αρέσει, και πράγματι μου αρέσει. Αλλά δεν αρκεί. Μου αρέσει και η Γένοβα, μου αρέσει να ξέρω πως ο κόσμος είναι στρογγυλός και να είμαι στο ένα πόδι, έτοιμος για φευγιό. Από τότε που, παιδί, στην αυλόπορτα της Μόρα, ακουμπούσα στο φτυάρι κι αφουγκραζόμουν τις φλυαρίες των αργόσχολων που περνούσαν από τη δημοσιά, για μένα οι χαμηλοί λόφοι του Κανέλι ήταν η πύλη

του κόσμου. Ο Νούτο που, αντίθετα μ' εμένα, δεν απομακρύνθηκε ποτέ από το Σάλτο, λέει πως για να τα καταφέρεις να ζήσεις σε τούτη την κοιλάδα, δεν πρέπει ποτέ να βγεις απ' αυτήν. Και το λέει αυτός, που από νεαρός έφτασε να παίζει κλαρίνο με την μπάντα ως πέρα από το Κανέλι, μέχρι το Σπίνιο, μέχρι την Οβάντα, από τη μεριά που βγαίνει ο ήλιος. Το φέρνει κάθε τόσο η κουβέντα, κι αυτός βάζει τα γέλια.

ΔΥΟ

Αυτό το καλοκαίρι κατέβηκα στο ξενοδοχείο Άντζελο, στην πλατεία του χωριού, όπου πια κανείς δεν με αναγνώριζε, έτσι που είχα ψηλώσει και είχα δέσει. Ούτε κι εγώ ήξερα κανέναν στο χωριό· στον καιρό μου ερχόμασταν σπάνια, ζούσαμε στο δρόμο, στις λοφοπλαγιές, στα μεϊντάνια. Το χωριό είναι πολύ ψηλά στην κοιλάδα, το νερό του Μπέλμπο περνάει μπροστά από την εκκλησιά, μισή ώρα πριν ξανοιχτεί κάτω από τους δικούς μου λόφους.

Είχα έρθει να ξεκουραστώ καμιά δεκαπενταριά μέρες κι έπεσα πάνω στη γιορτή του Δεκαπενταύγουστου. Τόσο το καλύτερο, με το πηγαινέλα των ξένων, τη σύγχυση και το σαματά της πλατείας, κι ένας νέγρος ακόμα θα μπορούσε να περάσει απαρατήρητος. Άκουσα ξεφωνητά, τραγούδια, ποδόσφαιρο· όταν σκοτεινίασε, πυροτεχνήματα και κροτίδες. Ήπιαν, χαχάνισαν, έκαναν λιτανεία. Τρεις νύχτες κράτησε ο χορός στην πλατεία, κι ακούγονταν τα αυτοκίνητα, τα κλάξον, τα αεροβόλα που εκπυρσοκροτούσαν. Ίδιοι θόρυβοι, ίδιο κρασί, ίδιες φάτσες, όπως και τότε. Τ' αγόρια, που έτρεχαν ανάμεσα στα πόδια του κόσμου, ήταν τα ίδια· οι μαντίλες, τα βόδια ζεμένα δυο δυο, η μυρωδιά,

ο ιδρώτας, οι κάλτσες πάνω στα μελαψά γυναικεία πόδια ήταν οι ίδιες και οι χαρές, τα δράματα, οι υποσχέσεις στην όχθη του Μπέλμπο. Το καινούργιο ήταν πως άλλοτε, με τις πενταροδεκάρες του πρώτου μου μισθού στο χέρι, ριχνόμουν στη γιορτή, στη σκοποβολή, στις βάρκες. Κάναμε τα κοριτσάκια με τις πλεξούδες να κλαίνε, και κανένας από εμάς τους άλλους δεν ήξερε ακόμη γιατί άντρες και γυναίκες, νεαροί με μαλλιά γυαλιστερά απ' την μπριγιαντίνη και κοπελιές ξιπασμένες κι ακατάδεχτες, σκουντιόντουσαν, αγκαλιάζονταν, γελούσαν κοροϊδευτικά και χόρευαν μαζί. Το καινούργιο ήταν πως τώρα ήξερα και πως εκείνος ο καιρός είχε περάσει. Είχα φύγει από την κοιλάδα μόλις άρχιζα να μαθαίνω. Ο Νούτο, που είχε μείνει εδώ, ο Νούτο, ο μαραγκός του Σάλτο, ο συνένοχός μου στις πρώτες αποδράσεις στο Κανέλι, συνέχισε να παίζει επί δέκα χρόνια κλαρίνο σ' όλα τα πανηγύρια, σ' όλους τους χορούς της κοιλάδας. Γι' αυτόν ο κόσμος ήταν μια αδιάκοπη γιορτή δέκα χρόνων, γνώριζε όλους τους πότες, τους σαλιμπάγκους, τα γλέντια των χωριών.

Εδώ κι ένα χρόνο, όσες φορές το σκάω ως εδώ, περνάω να τον δω. Το σπίτι του είναι στα μισά του λόφου του Σάλτο, βλέπει στην ανοιχτωσιά της δημοσιάς· υπάρχει διάχυτη μια μυρωδιά από φρέσκο ξύλο, από λουλούδια και ροκανίδι που, τα πρώτα χρόνια στη Μόρα, σ' εμένα που ερχόμουν από ένα καλύβι, από ένα μεϊντάνι, φάνταζε άλλος κόσμος: ήταν η μυρωδιά του δρόμου, των μουζικάντηδων, των αρχοντικών του Κανέλι, όπου δεν είχα πάει ποτέ.

Τώρα ο Νούτο παντρεύτηκε, μέστωσε πια, δουλεύει κι έχει κόσμο στη δούλεψή του. Το σπίτι του είναι πάντα το ίδιο και στη λιακάδα μυρίζει γεράνια και πικροδάφνες. Τα 'χει φυτεμένα μέσα σε κατσαρόλια, στα παράθυρα και μπροστά. Το κλαρίνο είναι κρεμασμένο στην ντουλάπα· περπατάς πάνω σε ροκανίδια· με τα καλάθια τα πετάνε απ' την απότομη πλαγιά κάτω από το Σάλτο – μια πλαγιά με γαζίες, φτέρες και κουφοξυλιές, πάντα στεγνή το καλοκαίρι.

Ο Νούτο μού είπε πως χρειάστηκε ν' αποφασίσει –ή μαραγκός ή μουζικάντης–, κι έτσι, ύστερα από δέκα χρόνια ξεφαντώματος, παράτησε το κλαρίνο, τη μέρα που πέθανε ο πατέρας του. Όταν του διηγήθηκα πού είχα πάει, αυτός είπε πως ήδη κάτι ήξερε από ανθρώπους απ' τη Γένοβα και πως τώρα πια στο χωριό κουτσομπόλευαν πως προτού φύγω είχα βρει μια κατσαρόλα με χρυσάφι στα ριζά της γέφυρας. Αστευεστήκαμε. «Ίσως τώρα» έλεγα «να σκάσει μύτη από πουθενά κι ο πατέρας μου».

«Ο πατέρας σου» μου είπε εκείνος «είσαι εσύ».

«Στην Αμερική» συνέχισα εγώ «το καλό είναι πως όλοι είναι μπάσταρδοι».

«Κι αυτό» απάντησε ο Νούτο «είναι κάτι που πρέπει να διορθωθεί. Γιατί να υπάρχει άνθρωπος που να μην έχει ούτε όνομα ούτε σπίτι; Άνθρωποι δεν είμαστε όλοι;».

«Άσε τα πράγματα όπως είναι. Εγώ τα κατάφερα, έστω και χωρίς όνομα».

«Εσύ τα κατάφερες» είπε ο Νούτο «και δεν κοιτάει πια κανείς να σου πει λέξη γι' αυτό· αυτοί όμως που δεν τα

κατάφεραν; Δεν έχεις ιδέα πόσοι δυστυχισμένοι υπάρχουν ακόμη σε τούτους τους λόφους. Όταν γύριζα με την μπάντα παντού, μπροστά στις κουζίνες των σπιτιών βρισκόταν πάντα ένας ηλίθιος, ένας καθυστερημένος, ένας αλητάκος. Παιδιά που τα 'σπειραν μεθύστακες με ανόητες υπηρετριούλες και κατάντησαν να ζουν με λαχανίδες και ξεροκόμματα. Κι υπήρχαν τόσοι που τους περιγελούσαν. Εσύ τα κατάφερες» είπε ο Νούτο «γιατί καλώς ή κακώς ένα σπιτικό το βρήκες· έτρωγες λίγο στου Παντρίνο, πάντως έτρωγες. Δεν πρέπει να αδιαφορούμε για τους άλλους και να τους αφήνουμε να βολευτούν όπως μπορούν, πρέπει να τους βοηθάμε».

Μ' αρέσει να μιλάω με τον Νούτο· τώρα είμαστε άντρες και γνωριζόμαστε καλύτερα· πρώτα, όμως, τον καιρό της Μόρα, της δουλειάς στο υποστατικό, αυτός, που είναι τρία χρόνια μεγαλύτερός μου, ήξερε ήδη να σφυρίζει και να παίζει κιθάρα, ήταν περιζήτητος και σεβαστός, κουβέντιαζε με τους μεγάλους, μ' εμάς τα παιδιά, έκλεινε το μάτι στις γυναίκες. Από τότε εγώ τον έπαιρνα στο κατόπι και κάμποσες φορές το έσκαγα από τα κτήματα, για να τρέξω μαζί του στην όχθη ή μέσα στον Μπέλμπο, να βρούμε φωλιές. Αυτός μου έλεγε τι έπρεπε να κάνω για να κερδίσω το σεβασμό στη Μόρα· έπειτα τα βράδια ερχόταν στην αυλή να ξενυχτήσει μ' εμάς, του υποστατικού.

Μου έλεγε για τη ζωή του όταν ήταν μουσικός. Τα χωριά όπου είχε πάει ήταν τριγύρω από μας, τη μέρα φωτεινά και δασωμένα κάτω από τον ήλιο, τη νύχτα φωλιές αστεριών στον σκοτεινό ουρανό. Με τους συναδέλφους της μπάντας,

που εκείνος δίδασκε κάτω από μια τέντα τα σαββατόβραδα στο Στατσιόνε, έρχονταν στη γιορτή ανάλαφροι και κεφάλι· ύστερα, για δυο τρεις μέρες, δεν έκλειναν πια ούτε στόμα ούτε μάτι – και δώσ' του το κλαρίνο και το ποτήρι, και δώσ' του το ποτήρι και το πιρούνι, κι ύστερα πάλι το κλαρίνο, η κορνέτα, η τρομπέτα, κι άλλη μια μπουκιά ακόμα, και μια γουλιά ακόμα, κι ένα σολάρισμα, και το κολατσιό, το πλουσιοπάροχο δείπνο, το νυχτέρι ίσαμε το πρωί. Κι είχε γιορτές, λιτανείες, γάμους· είχε αγώνες με αντίπαλες μπάντες. Το πρωί της δεύτερης, της τρίτης μέρας, κατέβαιναν από το πάλκο σεληνιασμένοι, κι ήταν απόλαυση να χώνουν τα μούτρα τους σ' έναν κουβά με νερό και να ρίχνονται στο χορτάρι, σ' εκείνα τα λιβάδια, ανάμεσα στα κάρα και στις χειράμαξες και στις κοπριές των αλόγων και των βοδιών. «Ποιος πλήρωνε;» ρωτούσα εγώ. Οι κοινότητες, οι φαμελιές, οι μεγαλοπιασμένοι, όλοι ανεξαιρέτως. Όσο για το ποιοι έτρωγαν, ήταν πάντα οι ίδιοι.

Άξιζε ν' ακούσει κανείς τι έτρωγαν. Μου έρχονταν στο νου τα δείπνα, που ακούγαμε να εξιστορούν στη Μόρα, δείπνα από άλλους τόπους κι άλλες εποχές. Πάντως τα πιάτα ήταν πάντα τα ίδια, και ακούγοντάς τα, μου φαινόταν πως βρισκόμουν ξανά στην κουζίνα της Μόρα, πως ξανάβλεπα τις γυναίκες να τρίβουν, να ζυμώνουν, να παραγεμίζουν, να ξεσκεπάζουν κατσαρόλια και να ετοιμάζουν φωτιά, και στο στόμα μου ξαναρχόταν εκείνη η γεύση, άκουγα τις κληματοσίδες να τριζοβολάνε.

«Εσύ είχες πάθος με τη μουσική» του έλεγα. «Γιατί σταμάτησες; Επειδή πέθανε ο πατέρας σου;»

Κι ο Νούτο έλεγε πως, πρώτα πρώτα, άμα παίζεις μουσική δεν κονομάς πολλά κι έπειτα πως όλο κείνο το ξόδεμα και το να μην ξέρεις καλά καλά ποιος πληρώνει, στο τέλος σου φέρνει αποστροφή. «Υστερα ήταν ο πόλεμος» έλεγε. «Μπορεί τις κοπελιές να τις τρώγανε τα ποδάρια τους για χορό, δεν λέω, αλλά μήπως τις χόρευε πια κανείς; Ο κόσμος διασκεδάζε διαφορετικά στα χρόνια του πολέμου.

»Όμως η μουσική μ' αρέσει» εξακολουθούσε ο Νούτο, όσο το ξανασκεφτόταν. «Το δράμα είναι μοναχά πως είναι κακό αφεντικό... Σου γίνεται συνήθεια, και πρέπει να την κόψεις. Ο πατέρας μου έλεγε κάλλιο να 'χεις βίτσιο με τις γυναίκες...»

«Αλήθεια» του είπα «με τις γυναίκες πώς τα πήγες; Κάποτε σου αρέσανε. Απ' το χορό περνάνε όλες».

Ο Νούτο έχει έναν τρόπο να γελάει, σφυρίζοντας, ακόμα κι όταν σοβαρολογεί.

«Δεν εφοδιάσες το νοσοκομείο της Αλεσάντρια εσύ;»

«Ελπίζω πως όχι» απάντησε εκείνος. «Από κάποιους σαν κι εσένα, ποιος ξέρει πόσα μούλικά...»

Υστερα μου είπε πως, από τα δυο, προτιμούσε τη μουσική. Να μαζεύονται όλοι της μπάντας –γινόταν κι αυτό κάποιες φορές– τις νύχτες που γύριζαν αργά, και να παίζουν... να παίζουν, αυτός την κορνέτα και το μαντολίνο, σουλατσάροντας στη δημοσιά στα σκοτεινά, μακριά από τα σπίτια, μακριά από τις γυναίκες κι από τα σκυλιά που αποκρίνονται αλυχτώντας σαν τρελά... έτσι, να παίζουν. «Καντάδες δεν έκανα ποτέ» έλεγε. «Ένα κορίτσι, άμα είναι

όμορφο, δεν γυρεύει μουσικές. Ψάχνει να βρει δικαίωση στα μάτια των φιλενάδων της, άντρα γυρεύει. Ποτέ δεν γνώρισα κορίτσι που να κατάλαβε τι πάει να πει παίζω μουσική...»

Ο Νούτο πρόσεξε πως γελούσα κι έσπευσε να πει: «Να σου πω μια ιστορία. Είχα ένα μουσικό, τον Αρμπορέτο, που έπαιζε ευφώνιο. Έκανε τόσες καντάδες, που πια λέγαμε γι' αυτόν: “Αυτοί οι δυο δεν μιλάνε μεταξύ τους, με τη μουσική μιλάνε...”».

Αυτές τις κουβέντες κάναμε στη δημοσιά ή στο παραθύρι του, πίνοντας ένα ποτηράκι, κι αποκάτω είχαμε την απλωσιά του Μπέλμπο, τα δέντρα που περιστοιχίζαν το υδάτινο δρομάκι, και μπροστά τον μεγάλο λόφο της Γκαμινέλα, γεμάτο αμπέλια και ξέφτια ακαλλιέργητης γης. Από πότε είχα να πιω κρασί σαν κι εκείνο;

«Σ' το είπα ή όχι» είπα στον Νούτο «πως ο Κόλα θέλει να πουλήσει;».

«Γη μοναχά;» ρώτησε εκείνος. «Πρόσεξε μπας και σου πουλήσει και το κρεβάτι».

«Το αχυρένιο ή το πουπουλένιο;» μουρμούρισα μέσ' απ' τα δόντια μου. «Γέρασα πια».

«Όλα τα πούπουλα γίνονται άχυρο» απάντησε ο Νούτο. Και μετά μου πέταξε: «Πήγες καθόλου να ρίξεις μια ματιά στη Μόρα;».

Αλήθεια, δεν είχα πάει. Απείχε δυο βήματα από το σπίτι του Σάλτο και δεν είχα πάει. Ήξερα πως ο γέρος, οι κόρες, τα παιδιά, οι υπηρέτες, όλοι ήταν σκορπισμένοι, εξαφανισμένοι, άλλος πεθαμένος, άλλος μακριά. Έμενε

μονάχα ο Νικολέτο, εκείνος ο ηλίθιος ανεψιός, που τόσες φορές με είχε πει μπάσταρδο χτυπώντας τα πόδια, και το μισό βιος είχε πουληθεί.

Είπα: «Θα πάω μια μέρα. Γύρισα».

ΤΡΙΑ

Νέα του Νούτο του μουζικάντη είχα μάθει και στην Αμερική που βρισκόμουν –πριν από πόσα χρόνια;–, όταν ακόμη δεν σκεφτόμουν να γυρίσω, όταν είχα παρατήσει το συνεργείο των σιδηροδρομικών κι από σταθμό σε σταθμό είχα φτάσει στην Καλιφόρνια. Βλέποντας εκείνους τους ατέλειωτους λόφους κάτω από τον ήλιο, είχα πει: «Είμαι σπίτι μου». Και η Αμερική, επίσης, τελείωνε στη θάλασσα, κι αυτή τη φορά ήταν ανώφελο ακόμη να μπαρκάρω, οπότε έμεινα ανάμεσα στα πεύκα και τ' αμπέλια. «Έτσι και μ' έβλεπαν με την τσάπα στο χέρι» έλεγα «θα γελούσαν απ' το σπίτι». Όμως στην Καλιφόρνια δεν τσαπίζεις. Εκεί είναι σαν να κάνεις πιο πολύ τον κηπουρό. Βρήκα κόσμο από το Πιεμόντε και τσατίστηκα: δεν άξιζε τον κόπο να 'χω διασχίσει τόσα μέρη, για να βρω ανθρώπους σαν κι εμένα, που με κοίταζαν και με μισό μάτι αποπάνω. Παράτησα την ύπαιθρο κι έκανα το γαλατά στο Όκλαντ. Το βράδυ, στην αντίπερα μεριά του όρμου, φαίνονταν τα φώτα του Σαν Φρανσίσκο. Πήγα, έζησα ένα μήνα πείνας κι όταν βγήκα αποκεί, είχα καταντήσει να ζηλεύω τους Κινέζους. Τώρα πια αναρωτιόμουν αν άξιζε τον κόπο να

διασχίσω τον κόσμο όλο για να δω τον οποιονδήποτε. Ξαναγύρισα στους λόφους.

Ζούσα εδώ από καιρό και τα είχα φτιάξει με μια κοπελιά, αλλά δεν μου άρεσε πια από τότε που δούλευε μαζί μου στο μαγαζί πάνω στο δρόμο του Τσερίτο. Απ' τις πολλές φορές που ήρθε να με πάρει στην είσοδο, στο τέλος προσλήφθηκε ως ταμίας και τώρα όλη μέρα με κοιτάζε πίσω από τον πάγκο, όσο εγώ έψηνα το λαρδί και γέμιζα τα ποτήρια. Τα βράδια έβγαινα έξω κι εκείνη με πρόφταινε τρέχοντας στην άσφαλτο με τα τακούνια, μ' έπιανε αγκαζέ κι ήθελε να σταματήσουμε ένα αμάξι, για να κατεβούμε στην ακρογιαλιά, για να πάμε σινεμά. Με το που βγαίναμε από τα φώτα του μαγαζιού, ήμαστε μόνοι κάτω από τ' αστέρια, μέσα στο σαματά των τριζονιών και των βατράχων. Εγώ ήθελα να την πάρω μαζί μου στην εξοχή, μέσα στις μηλιές, στα δασάκια ή έστω και μόνο στο κοντοκουρεμένο χορτάρι στις πλαγιές, να την κυλήσω σ' εκείνο το χώμα επάνω, να δώσω νόημα σ' όλον το σαματά κάτω απ' τ' αστέρια. Εκείνη ούτε να το ακούσει. Σκλήριζε όπως κάνουν οι γυναίκες, ζητούσε να μπούμε και σ' άλλο μαγαζί. Για να μ' αφήσει να την αγγίξω –είχαμε πιάσει ένα δωμάτιο σ' ένα στενάκι του Όκλαντ– ήθελε να 'ναι τύφλα στο μεθύσι.

Κάποια από κείνες τις νύχτες άκουσα να μιλούν για τον Νούτο. Ένας τύπος που ερχόταν από το Μπούμπιο. Τον κατάλαβα από την κορμοστασιά κι από το βηματισμό, πριν ακόμη ανοίξει το στόμα του. Οδηγούσε ένα φορτηγό με ξυλεία και, ενώ έξω φουλάριζαν το ρεζερβουάρ του με βενζίνη, αυτός μου ζήτησε μια μπίρα.

«Μπουκάλι θα 'ταν καλύτερα» είπα σε διάλεκτο, με σφιγμένα δόντια.

Γέλασαν τα μάτια του και με κοίταξε. Μιλούσαμε όλο το βράδυ, ώσπου απέξω ξεθύμαναν τα κορναρίσματα. Η Νόρα από το ταμείο έστηνε αυτί, αναδευόταν, όμως δεν είχε βρεθεί ποτέ στο Αλεξαντρίνο και δεν καταλάβαινε. Έβαλα και στο φίλο μου μια κούπα ουίσκι, απαγορευμένο. Μου εξήγησε ότι αυτός στην πατρίδα έκανε τον οδηγό, μου είπε για τις χώρες που είχε γυρίσει, γιατί είχε έρθει στην Αμερική. «Αν ήξερα όμως πως πίνουνε αυτό το πράμα... Δεν λέω, σε ζεσταίνει, αλλά ένα κρασάκι για το φαγητό δεν υπάρχει, βρε αδερφέ...»

Η Νόρα, εκνευρισμένη, έστρωνε τα μαλλιά της. Έκανε μια στροφή στην καρέκλα της κι άνοιξε το ραδιόφωνο στο σταθμό με τα χορευτικά. Ο φίλος μου ανασήκωσε τους ώμους, έσκυψε και μου είπε, δείχνοντας προς τα πίσω με το χέρι: «Εσένα αυτού του τύπου οι γυναίκες σου αρέσουνε;».

Σκούπισα με την πατσαβούρα τον πάγκο. «Εμείς τα φταίμε» είπα. «Αυτή η χώρα είναι το σπίτι τους».

Αυτός σώπασε κι άκουγε ραδιόφωνο. Εγώ άκουγα κάτω απ' τη μουσική, απaráλλαχτη, τη φωνή των βατράχων. Η Νόρα, στητή, αγέρωχη, κοίταζε τη ράχη του με περιφρόνηση.

«Είναι σαν αυτή τη μουσικούλα» είπε εκείνος. «Τι να συγκρίνεις; Σάμπως ξέρουν να παίξουν...»

Και μου διηγήθηκε για τους αγώνες στη Νίτζα τον περασμένο χρόνο, τότε που είχαν έρθει οι μπάντες απ' όλα

τα χωριά, από το Κορτεμίλια, από το Σαν Μαρτσάνο, από το Κανέλι, από το Νέιβε, και είχαν παίξει με την ψυχή τους. Ο κόσμος δεν έλεγε να το κουνήσει αποκεί, χρειάστηκε ν' αναβάλουν τις ιπποδρομίες, ακόμα και ο εφημέριος άκουγε τους χορευτικούς σκοπούς. Έπιναν όσο για να σταθούν στα πόδια τους, μεσάνυχτα κι έπαιζαν ακόμη, και στο τέλος νίκησε ο Τιμπέριο, η μπάντα του Νέιβε. Αλλά υπήρξαν διχογνωμίες, κυνηγητό, μπουκάλια έπεσαν σε κεφάλια, και κατά την άποψή του το βραβείο το άξιζε εκείνος ο Νούτο από το Σάλτο...

«Ο Νούτο; Βρε, τον ξέρω αυτόν...»

Τότε ήταν που μου είπε ο φίλος ποιος ήταν ο Νούτο και τι έκανε. Μου διηγήθηκε ότι εκείνη την ίδια νύχτα, για να βάλει τα γυαλιά στους χωριάταρους, ο Νούτο είχε πάρει τη δημοσιά και είχαν παίξει χωρίς σταματημό μέχρι την Καλαμαντράνα. Αυτός τους είχε ακολουθήσει με το ποδήλατο, κάτω απ' το φεγγαρόφωτο, κι έπαιζαν τόσο ωραία, που από τα σπίτια οι γυναίκες πετάγονταν από τα κρεβάτια τους και χτυπούσαν παλαμάκια, και τότε η μπάντα σταματούσε κι άρχιζε άλλο σκοπό. Ο Νούτο, μες στη μέση, τους παράσερνε όλους με το κλαρίνο.

Η Νόρα φώναζε να κάνω το κλάξον να σωπάσει. Γέμισα άλλο ένα ποτήρι για το φίλο μου και τον ρώτησα πότε επέστρεφε στο Μπούμπιο.

«Κι αύριο» είπε εκείνος «αν μπορούσα».

Εκείνη τη νύχτα, πριν κατεβώ στο Όκλαντ, πήγα να καπνίσω ένα τσιγάρο στο γρασίδι, μακριά από το δρόμο όπου περνούσαν τα αυτοκίνητα, στο έρημο ύψωμα. Φεγ-

γάρι δεν υπήρχε, μόνο μια θάλασσα αστέρια, τόσα, όσες κι οι φωνές των βατράχων και των τριζονιών. Εκείνη τη νύχτα, ακόμα κι αν η Νόρα είχε αφεθεί να κυλιστεί στο χορτάρι, δεν θα μου ήταν αρκετό. Οι βάτραχοι δεν θα είχαν πάψει να στριγκλίζουν, ούτε τα αυτοκίνητα να χιμούν στην κατηφοριά επιταχύνοντας, ούτε η Αμερική να τελειώνει σ' εκείνον το δρόμο, σ' εκείνες τις φωταγωγημένες πόλεις κάτω απ' την ακτή. Κατάλαβα στα σκοτεινά, μέσα στις μυρωδιές του κήπου και των πεύκων, πως εκείνα τα αστέρια δεν ήταν τα δικά μου, πως, όπως η Νόρα και οι πελάτες, μου προξενούσαν φόβο. Τα αυγά με μπέικον, τα καλά μεροκάματα, τα χοντρά σαν καρπούζια πορτοκάλια, δεν ήταν τίποτε, έμοιαζαν με τα τριζόνια και με τους βάτραχους. Άξιζε τον κόπο που ήρθα; Πού αλλού θα μπορούσα να πήγαινα; Να 'πεφτα από την προκυμαία;

Ήξερα πια γιατί κάθε τόσο έβρισκαν μια κοπέλα στραγγαλισμένη στο δρόμο, σ' ένα αυτοκίνητο ή μέσα σ' ένα δωμάτιο ή σε ένα αδιέξοδο δρομάκι. Είχαν άραγε κι αυτοί, είχε αυτός ο κόσμος όρεξη να κυλιστεί στο χορτάρι, να συνταιριάζει τη φωνή του με των βατράχων, να εξουσιάζει ένα κομμάτι γης, μεγάλο όσο το μπόι μιας γυναίκας, και να κοιμηθεί στ' αλήθεια εκεί, χωρίς φόβο; Κι όμως ο τόπος ήταν μεγάλος, είχε για όλους. Γυναίκες υπήρχαν, γη υπήρχε, λεφτά υπήρχαν. Ωστόσο κανένας δεν είχε αρκετά, κανένας δεν σταματούσε, όσα κι αν είχε, και η ύπαιθρος, ακόμα και τ' αμπέλια, έμοιαζαν σαν δημοτικοί κήποι, με ψεύτικες πρασιές, όπως στους σταθμούς των τρένων, ή σαν ακαλλιέργητες εκτάσεις, καμένη γη, βουνά από παλιο-

οίδερα. Δεν ήταν μια χώρα που μπορούσε κανείς να συμβιβαστεί μαζί της, να γείρει το κεφάλι και να πει στους άλλους: «Όσο στραβά κι αν τα πηγαίνω, με ξέρετε. Όσο στραβά κι αν τα πηγαίνω, αφήστε με να ζήσω». Αυτό ήταν που προξενούσε φόβο. Ούτε μεταξύ τους δεν γνωρίζονταν. Διασχίζοντας εκείνα τα βουνά, καταλάβαινε κάποιος σε κάθε στροφή ότι κανείς δεν είχε ποτέ κάνει στάση εκεί, κανείς δεν τα είχε αγγίξει με τα χέρια του. Γι' αυτό έναν μπεκρή τον ξυλοφόρτωναν, τον έχωναν μέσα, τον παρατούσαν σαν να 'ταν πεθαμένος. Και δεν είχαν μονάχα το μεθύσι, είχαν και την κακιά γυναίκα. Ερχόταν μέρα που για να πετύχει κανείς κάτι, για να γίνει γνωστός, στραγγάλιζε μια γυναίκα, την πυροβολούσε στον ύπνο της, της άνοιγε το κεφάλι μ' ένα γαλλικό κλειδί.

Η Νόρα με φώναξε από το δρόμο, για να πάμε στο κέντρο. Από μακριά είχε μια φωνή σαν τριζόνι. Γέλασα άθελά μου – και να είχε, λέει, διαβάσει τη σκέψη μου. Όμως αυτά τα πράγματα δεν λέγονται σε κανέναν, δεν έχει νόημα. Μια ωραία πρωία δεν θα με ξανάβλεπε πια, και τέρμα. Αλλά πού να πάω; Είχα φτάσει στην άκρη του κόσμου, στην τελευταία ακτή, κι είχα μπουχτίσει. Τότε άρχισα να σκέφτομαι πως μπορούσα να ξαναπεράσω τα βουνά.

Το φεγγάρι και οι φωτιές είναι το βιβλίο που κουβαλούσα
μέσα μου εδώ και πολύ καιρό και που απόλαυσα περισσότερο
γράφοντάς το. Τόσο που πιστεύω πως για κάμποσο
—ίσως και για πάντα— δεν θα γράψω τίποτ' άλλο.
Δεν είναι σωστό να προκαλούμε υπερβολικά τους θεούς.

CESARE PAVESE

Το φεγγάρι και οι φωτιές, το τελευταίο μυθιστόρημα του Cesare Pavese, κυκλοφόρησε τον Απρίλιο του 1950 και χαρακτηρίστηκε αριστούργημα από τους κριτικούς. Ο πρωταγωνιστής, το Χέλι, την επομένη της Απελευθέρωσης, επιστρέφει στο χωριό του, ύστερα από πολλά χρόνια παραμονής του στην Αμερική και μαζί με τον Νούτο, τον φίλο του, ταξιδεύει στους τόπους της παιδικής και εφηβικής του ηλικίας, σ' ένα ταξίδι στον χρόνο όπου θ' αναζητήσει τις παλιές, βασανισμένες ρίζες του.

Ιστορία απλή και λυρική συνάμα, δομημένη σαν ένα αδιάκοπο πηγαινέλα από το παρελθόν στο παρόν, *Το φεγγάρι και οι φωτιές* συνοψίζει τα κοινωνικά ζητήματα του αγώνα των παρτιζάνων, την αντιφασιστική συνωμοσία, τον απελευθερωτικό αγώνα και τα συνδέει με προσωπικούς προβληματισμούς, με τη φιλία, τον έρωτα, την δονή, τον θάνατο, σε μια δραματική πλοκή που υπογραμμίζει την πλήρη απόσχιση του ατόμου από τον κόσμο και τη θλιβερή μοναχική του μοίρα.

ISBN:978-618-03-2521-8

9 786180 325218

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82521